

HISTORYCYZM W SZTUCE LUDOWEJ

C Z Ę Ś Ć IV.

WITOLD DYNOWSKI

Nawiązując do poprzednich wypowiedzi wypadnie dodać, że etnografom często przychodzi się mozolić nad tym, jak wobec piętrzących się trudności w sposób poprawny odtworzyć obraz „początków“ i przekształceń w kręgu ludowej twórczości artystycznej. Wysiłki te wprawdzie nie zawsze bywają uwieńczone pełnym rezultatem. Nie zawsze też poza środowiskiem etnografów, wysiłki te i ich wyniki są właściwie rozumiane i przyswajane. Wystarczy tutaj przytoczyć dość szeroko rozpowszechniony zwyczaj swoistego określania stosunku poszczególnych wytworów kultury i sztuki ludowej do tła cywilizacyjnego. Często mówi się, że taki czy inny wytwór „spotyka się“, co w gruncie rzeczy niczego nie określa i bez bliższego sprecyzowania pozbawione jest głębszego sensu. W określeniu „spotyka się“, najczęściej streszcza się cała bezradność badacza, zwłaszcza w stosunku do metryki wytworu — jego przeszłości i pochodzenia. Otóż taki czy inny wytwór nie może się tylko „spotykać“, jest to zbyt daleko posunięte uproszczenie; wytwór musi być albo zrośnięty z zespołem kulturowym i w tym wypadku musi on posiadać właściwe miejsce w szeregu rozwojowym oraz mniejszą lub większą ilość jemu współrzędnych w innych szeregach, bądź też jako zwiastun nowego układu stosunków cywilizacyjnych nawet gwałtownie odcinając się od przeszłości, zawsze jednak powinien pozostawać w jakimś logicznym związku z całokształtem przemian w zespole. W każdym innym mniej wyraźnym przypadku wytwór taki istotnie tylko „spotyka się“, nie reprezentując nic poza tym i nie odzwierciedlając w kulturze środowiska żadnych istotnych wydarzeń.

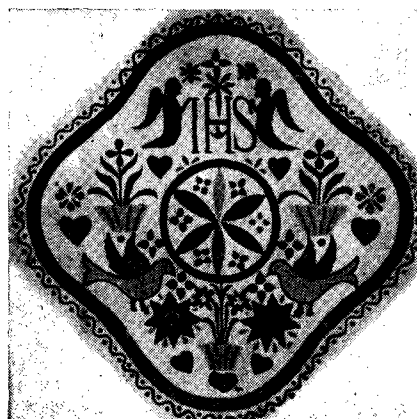
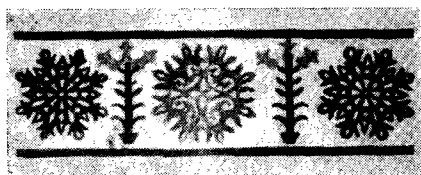
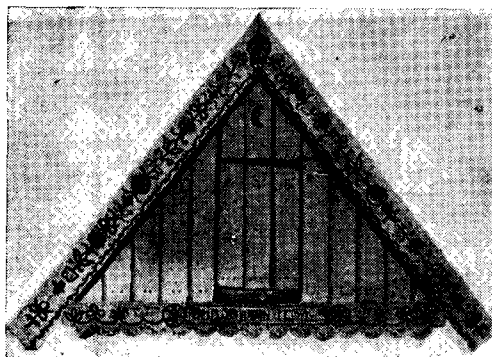
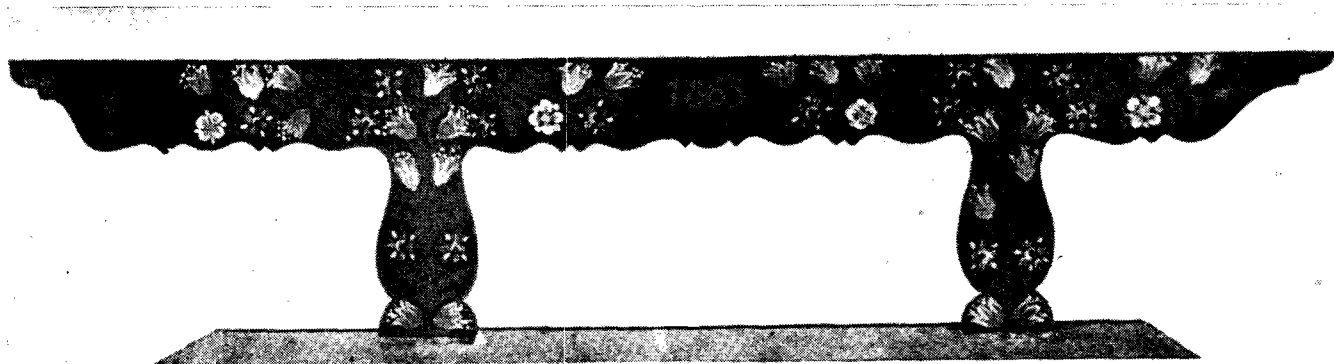
Nie ulega wątpliwości, że przy „wypełnianiu ram“ zakreślonych rozwojem historycznym, pewna ilość wytworów, o których da się powiedzieć niewiele więcej ponad to, że się „spotykają“, mogła trafić do kultury i sztuki ludowej. Być może w niektórych wypadkach da się stwierdzić, że

2

3

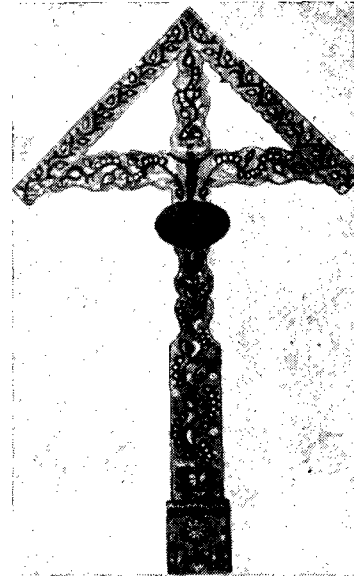

te luźno występujące wytwory, trafiając na podatny grunt zdołały tu i owdzie się przyjąć. Być może nawet da się stwierdzić, że wytwory te kojarząc się ze zrębem kultury środowiska zdołały wejść w pełny jej system i w jakimś stopniu wzbogacić skarbnice ludowej twórczości artystycznej. Błędem atoli było by budować na tych przesłankach jakieś szersze koncepcje, gdyż taki czy inny, luźnie występujący wytwór, czy też nawet „spotykająca się“ pewna ich ilość nie będą w stanie zastąpić ani ogniw brakujących w łańcuchu przemian, ani też nie wypełnią luk powstałych w procesie przetwarzania. To też zmierzając do ustalenia związków pomiędzy twórczością historyczną i tradycyjną oraz dążąc do uwypuklenia przejawów paralelizacji zjawisk podstawowych (przede wszystkim wpływających z tych samych kierunków przeobrażeń), w dalszych wywodach całkowicie odgradzimy się od wszelkiej przypadkowości. Nie będą więc nas interesowały ani wytwory o niepewnej pozycji w zespołach kulturowych, ani też procesy o małym rezonansie i o krótkim, przemijającym żywocie. Dociekania swe natomiast skierujemy ku zjawiskom typowym, kształtującym się na długiej i ciągłej fali historycznej. Uwagą tą wkraczamy w krąg zagadnień bezpośrednio nas interesujących.

Układ stosunków cywilizacyjnych w Europie po ustabilizowaniu się osadnictwa pod pewnym względem będzie przypominać zjawisko powstałe w wyniku połączenia naczyń wypełnionych (wyrównanie poziomu). Co raz wyraźniej bowiem rysuje się obraz, gdzie rozpędzone koło historii rozmachem swym wiąże i jednoczy bliżej i dalej położone skupiska ludzkie. Co więcej, sprzęgnięte obrotami koła historii dotychczas obce sobie społeczności, zostają jakby ustawione na równoległych torach, wzdłuż których w następstwie wzajemnych oddziaływań poczęły

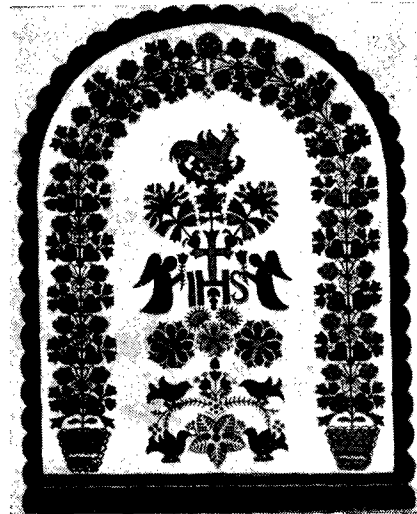

8

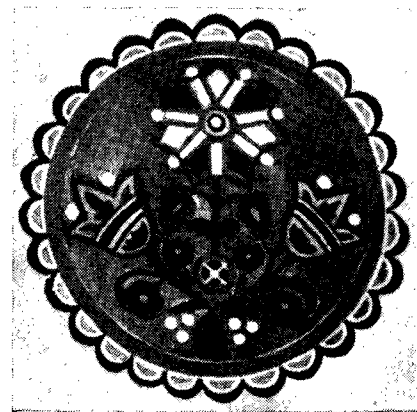

9

się formować i narastać paralele cywilizacyjne. W ten sposób na różnorodnym etnizmie ludów, które skolonizowały Europę, jakby na wielokorzeniowym pniu rozrosła się bujnie korona, gdzie każda gałąź i każdy listek został uszlachetniony historyczną szczepionką. Poza tym z przenikaniem światła historycznego w krąg zamkniętych układów cywilizacyjnych świata plemiennego, jako skutek, będziemy również łączyli proces dekompozycji kulturalnej i początki tworzenia się odrębnych poziomów cywilizacyjnych wewnątrz grupy. Z oświetlenia źródłowego wynika bowiem, że z rytmem przemian historycznych sprzęgały się przede wszystkim warstwy eksponowane, ekonomicznie silniejsze i w skutek tego zarówno dawka, jak i sposoby działania szczepionki historycznej w kulturze tych środowisk były inne niż w zespołach kulturowych przetwarzanych przez najszersze rzesze ludności. Podchodząc od tej strony do zagadnienia dekompozycji i punktu zwrotnego w dziele budowania kultury i sztuki nie możemy jednak poprawnie skonstruować podziału, który odseparowałby kulturę góry od dolów społecznych (zastrzeżenie to w całej rozciągłości da się zastosować zarówno do wczesnych, jak i późniejszych czasów historycznych). W dowolnie bowiem wziętym momencie historycznym nie ustawała wymiana treści kulturowych między zespołami już to zacieśniając, już to zluźniając łączące je węzły, zawsze jednak jednocząc środowisko wspólnym kierunkiem przeobrażeń. Gdybyśmy stosunek ten porównali do słupka barwnej substancji, wypełniającej przezroczyste naczynie, — góra wypadłaby bardziej nasycona, podczas, gdy spód zdradzał by o wiele mniejsze nasilenie pigmentacji. Warstwy zaś pośrednie, nie tworząc nigdzie wyraźnego przejścia, dawały by całą gamę odcieni, ale, i to jest właśnie najważniejsze, że tego samego koloru.

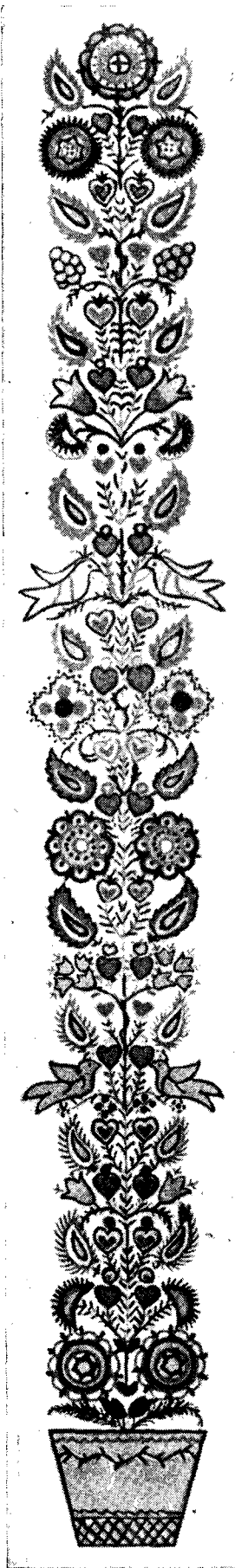

10

11

Ryc. 8. Fragment polichromii pieca kuchennego m. Cataja, Słowacja wg. Vaclavika. Ryc. 9. Polichromowany krzyż nagrobkowy Słowacja wg. Vaclavika. Ryc. 10. Polichromia ściany m. Kanovice Słowacja wg. Vaclavika. Ryc. 11. Fragment polichromii zewnętrznej ściany budowli, oholice Kelni, Bishupice, Słowacja wg. Vaclavika.

Ryc. 12. Fragment polichromii ściany Słowacja wg. Vaclavika.

ИСТОРИЧНОСТЬ НАРОДНОГО ИСКУССТВА.

Связь между историческим и традиционным творчеством может быть правильно определена при условии, если мы опираемся на характерных, типичных явлениях. Поэтому в своих рассуждениях мы отмежевываемся от всякой случайности: нас не будут интересовать произведения, не имеющие более устойчивых позиций в культуре отдельных групп, ни процессы с малым резонансом, ни скоропреходящие процессы. После того, как улеглись великие колонизационные движения, в формировании цивилизационных отношений в Европе мы можем видеть зачатки процессов, нивелирующих этнические особенности отдельных племен. Ход истории своим размахом связывает и объединяет как соседствующие с собой, так и дальше одно от другого находящиеся скопления людей. Больше того, связанные ходом исторических событий общества, до этого чуждые себе, как бы ставятся на параллельные пути, вдоль которых, в результате взаимно оказываемого влияния, начали формироваться и нарастать цивилизационные параллели. Таким образом, на разнородном этнизме народов, колонизировавших Европу, как бы на пне с многочисленными корнями, буйно разрослось дерево, в котором каждая ветка и каждый листок облагорожен исторической прививкой.

L'HISTORICISME DANS L'ART POPULAIRE.

Il faut prendre les phénomènes types pour base si l'on veut construire des relations entre la création historique et la création traditionnelle. Voilà pourquoi nous retranchons dans nos considérations tout ce qui est accidentel, nous ne nous arrêtons ni aux productions dont la position est incertaine dans les arrangement de culture, ni aux procès manquant de résonance et de courte durée. Dans l'arrangement des relations culturelles en Europe, après l'extinction des grands mouvements colonisateurs, nous pouvons apercevoir les commencements des procès de nivellement des différences ethniques des tribus.

La roue de l'histoire dans se révolution accélérée, entraîne et unit des groupes humains proches et lointains. Il y a encore cela en plus, que le mouvement rotatoire de la roue de l'histoire rapproche des sociétés naguère étrangères les unes aux autres et les place sur des voies pour ainsi dire parallèles. C'est là que commence l'échange mutuel d'influence et qu'on voit se former et croître des parallèles de civilisation.

C'est ainsi que sur l'ethnisme divers des peuples qui colonisèrent l'Europe comme sur un tronc aux racines multiples, le temps fit croître une exubérante cime ou chaque branche, chaque rameau s'ennoblit d'une greffe historique.

HISTORICISM IN POPULAR ART.

A proper construction of the union between historical and traditional creation is possible under the condition that typical phenomena will be taken for basis.

In our considerations we except all accidentalities, we shall not be interested in products which have an uncertain position in the cultural sets, nor in processus which happen without resonance and are of short duration.

In the arrangement of civilised relations in Europe, after the abating of great colonising movements, we can discover the beginning of processus levelling all ethnical differences.

The accelerated rotation of the wheel of History now in full speed, binds and unites near and more distant groups of peoples. Societies alien to one another, caught by the wheel of History seem to be placed on parallel lines along which, as a consequence of mutual reactions, a civilisational parallel began to form and to grow. In this manner, on the diversified ethnicism of the peoples which have colonised Europe, as on a many rooted stem, an exuberant crown has expanded where on every branch, on every leaf a historical and ennobling element has been grafted.

Polichromia pieca kuchennego. Słowacja wg Vaclavika.

Drzeworyt z okładki katalogu wystawy czechosłowackiej sztuki ludowej w Muzeum Narodowym w Warszawie - marzec - kwiecień 1949 r.